

ba fullasztja az 1861-es országgyűlést. Csak Bismarck szembefordulása Ferenc Józseffel hozza meg az uralkodó kiegyezési hajlamát. 1865-1867 között Deák politikai pályája a csúcsponton van. Alkotását, a kiegyezést Európa-szerte dicsérték. Csak Kossuth öltötte magára Kasszandra jósköponyegét, és átkozta el a deáki tettet. A jóslás súlyossága máig kísért. A tett nagysága pedig máig betakarja Deák társadalompolitikai küzdelmeit. A jogászok többnyire elismerőleg méltatják a polgári- és büntetőködex tervezésekor megmutatkozó demokratizmusát, de a történészek derékhada máig fanyalogva szól róla. Az európai integráció kapcsán mintha oldódna a kiegyezés körül burjánzó viták, és a publicisták, politikusok hada kísérli meg kisajátítani történelmi érdemeit. Az indulatoktól mentes értékelés azonban máig hiányzik a kiegyezésről épp úgy, mint Deák Ferencről. Az évfordulós megemlékezések elősegítői lehetnek a jobb megértésnek, a higgadtabb értékelésnek, de nem pótolhatják a meg nem született korszerű monográfiákat.

Ezúttal is meg kell elégednünk annyival, hogy elismerjük, a XIX. századi magyarság és a polgári Magyarország állami kereteinek, a kiegyezésnek a kimunkálása Deák Ferenc műve volt. A nemzetállami dominancia jegyében el lehet vetni ezt az alkotást, az európai integráció jegyében fel lehet magasztalni. Egyetlen dolgot nem tehetünk: meg nem törtéنتté nem nyilváníthatjuk. Szembe lehet vele állítani a XIX. század második felében a török fennhatóság alól szabaduló balkáni nemzetállamokat, s a dunai konföderáció torzult elvei alapján az első világháborút követően megszülető délszláv királyságot. Ha van a történelemnek értelme, csak egy lehet: egy-egy államalakulat mennyiben segíti elő polgári szabadságát és boldogulását. Mérje bár a száraz racionalitás, az érzelemgazdag elfogultság, ha a hipotéziseket és utópiákat valós értékükön kezeljük, s az Osztrák-Magyar Monarchia utódállamainak felszázados történelmét – lényegében ennyi időt ölelt fel a dualista korszak – görcső alá tesszük, nem lehet kétséges az ítélet: a Deák által kegyetlen értelmi és érzelmi szorításban, tekintélyelvű támadások sodrában kimunkált államkeret nem volt ideális a Monarchiában élő egyetlen nép számára sem, de minden benne élő etnikum számára jobb volt, mint ami a felbomlásával megvalósult. A Deák nevéhez fűződő történelmi tettet nem csak a megálmodott utópiákkal, fennhangon hirdetett jóslásokkal, a következményekkel és a történelmi realitásokkal is lehet mérni. Annál is inkább jogosult ez a mérce, mert az 1848-as törvényhozás társadalompolitikai vívmányait az a közjogi revízió, amit 1867-ben megvalósítottak, nem annullálta, sőt megteremtette a lehetőségét azok alkotmányos továbbfejlesztésének. E téren pedig – említettük már – Deák mérceje az Egyesült Államok jogrendje volt. Nem rajta múltott, nem is az osztrák-magyar kiegyezésen, hogy az utána következő generációk arra hivatott politikusai sok-sok alkalmat elmulasztottak „a haza nagyságának s a nép szorgalmának kifejtésére” használni, és a nemzet életének nagyon sok pillanata „visszahozhatatlanul elmerült az örökkévalóság tengerébe”.

Takács Péter

Tervezet Deák Ferenc életpályájának megünneplésére

Egy különös javaslat sorsa 1874-ben

Rövidesen emlékülésekre, tanácskozásokra kerül sor szerte e hazában Deák Ferenc születésnek 200. évfordulója alkalmából. Ebből az alkalomból, talán nem érdektelen felidézni és a Honismeret folyóiratban közzétenni egy érdekes felhívást, amely 1874-ben, tehát másfél, két évvel Deák halála előtt jelent meg, és több olyan esemény megünneplésére is igyekezett a közvélemény figyelmét felhívni, amelyek már vagy elmúltak, vagy pontos időpontjukat eléggé nehéz meghatározni.

A felhívás megfogalmazója *Vahot Imre* (1820–1879) lapszerkesztő és író volt, akiről legyen elég – hiszen nem ő az írás főszerzője – most csak annyi, hogy szerepe elsősorban az 1840-es években mondható jelentősnek. Kossuth politikájának támogatója volt, és az általa szerkesztett Pesti Divatlapnál alkalmazta Petőfi Sándort mint segédszerkesztőt, megélhetési lehetőséget nyújtva ezzel a költőnek. Ahogy azonban közeledett 1848, és az irodalomban is – éppen

Petőfinek köszönhetően – egyre erősebb lett a radikális hang, ellene fordult a költőnek. Ami ezután történt Vahot Imre életében, az inkább arra mutat, hogy saját érvényesülését igyekezett előtérbe helyezni, és távol maradt az események fősodratától. Nos, ez a Vahot Imre gondolta úgy 54 évesen, hogy felhívással fordul az egész nemzethez, Deák Ferenc jubileumi évfordulóinak a méltó megünneplésére.

Nem állítjuk, hogy valaki, valamikor és valahol nem mutatta már be ezt a felhívást, de miután az évfordulóval és magával Vahot Imrével kapcsolatos levél, valamint a mellé csatolt nyomtatvány a miniszterelnöki hivatal 1873-as iratai között és Vahot Imrere utalva található,¹ így annak a valószínűsége is fennáll, hogy mindaddig nem közölték.

Fontosnak tartjuk a Felhívás teljes terjedelmű és betűhív közlését, mert – bár új ismereteket nem közöl Deák Ferencről –, de részletes összefoglalást ad Deák életútjáról. A hangnem pedig, ahogy Vahot a sorait megfogalmazza, egyértelműen bizonyítja, hogy milyen nagy – mondhatnánk úgy is a XIX. századi szóhasználatot segítségül hívva: emelkedett – tisztelettel szóltak és írtak e jeles férfiról.

Ime a Felhívás első része:

„FELHÍVÓ SZÓZAT A NEMZETHÖZ
DEÁK FERENCZ

SZÜLETÉSE 70-IK ÉVE, JOGÁSZI PÁLYÁJA FÉLSZÁZADOS, S ORSZÁGGYŰLÉSI,
VEZÉRI PÁLYÁJA 40-IK ÉVE

ÖRÖMÜNNEPÉNEK DÍSZEMLEKKÖNYV, EMLÉKMŰLAP ÉS DEÁKALAPÍTVÁNY
ÁLTAL LEENDÓ MEGÜNNEPLÉSÉRE.

Majd minden nemzet válságos korszakának meg van a maga nagy embere, bölcs irányadója, éltető lelke-, véd- és őrmestője.

Ez most mi közöttünk Deák Ferencz, ki a gondviselés jóvoltából majd minden vezértársát túlélve, a szabadelvűség, a jog, törvény és igazság teréről soha el nem tért, s irányadó bölcsességével s törhetlen lelki nyugalmával, a legnagyobb viharok dulásai közt is, mint szikla, mint világító torony, évek hossza sora óta rendületlenül áll, s örökösök hazánk jobbrafordult, de még mindig küzdelmes jelenének tisztázása s lehető legboldogabb jövőjének előkészítése, biztosítása fölött.

Ha valaki közülünk, ő valóban a legtisztább, legnyugodtabb önérettel tekinthet vissza legujabb évtizedeink nagyszerű mozgalmai-, történelmi viszontagságaival győzelmesen megküzdött nyilvános életpályájára.

Midőn Deák az 1832/6-iki országgyűlésen, mint Zalamegye követe, Jupiter fejéből kipattant Minervaként egyszerre feltűnt, s roppant tudományos készültsége, józan, tiszta logikája, meggyőző, fényes szónoki tehetsége, s közvetítő, kiegyenlítő modoránál fogva az ellenzék azonnal vezéréül ismerte őt el, – s még mai napság is ő a magyar ellenzék valódi vezére, a mennyiben mindazt ellenzi, s hathatósan megátalja, a mi hazánk java s boldogulása ellen van irányozva.

Az 1832/6-iki országgyűlés az ő kitaratása folytán nem bocsátkozott addig semmiféle ügy tárgyalásába, míg legégetőbb országos sérelmeinket nem orvosolták, különösen míg az elnyomott szabadság eszméjét képviselt nevezetes politikai foglyok, Kossuth, Lovassy, Wesselényi szabad lábra nem lőnek állítva.

Általában a magyar földművelő s iparos nép jogai s főlzabeditása mellett ki sem küzdött nálánál nagyobb buzgalom-, s meggyőzőbb okokkal; – s minden fontosabb kérdésben döntő súlylyal birt az ő szava.

Az 1840-iki országgyűlésen az igazságszolgáltatás törvényeinek rendszeres kidolgozásában ő vett legnagyobb részt, s alapos jogi s történelmi tudománya, beható éles ítélőtehetsége, világos, szabatos előadásánál fogva a legjobb sikerrel működött, s ő lett ujabkori törvényhozásunk Verbőczyje, kivált a mennyiben törvényeinket a magyar nép jelmeze, szokásai s viszonyaihoz tudta alkalmazni.

Hogy ne csupán Zalamegye, hanem az egész ország magáénak mondhatta őt, minden megye táblalbrájává nevezte ki a nagy férfit, s a haza bölcsének nevezte el.

Akkor is, midőn 1843-ban Zalamegye követségét nem fogadta el a miatt, mert megyéje a közös teherviselés kérdése miatt pártokra szakadt, meggyőződését feláldozni nem akarta; a nép érdekében tanúsított önmegtartózkodása s elhússága országos példának szolgált.

¹ Magyar Országos Levéltár, K 467– Szlávay József – 1873/74–17. sz. A Vahot levélből kitűnik, hogy nemcsak a felhívást, hanem egy Deák-arcképet is csatolt Vahot a levél mellé, de ez utóbbi nincs a helyén.

Deák már első föllépésekor fölül volt emelkedve a politikai pártszenvédelek elfogultságán s minden alkalommal mérséklő, engesztelő s kibékítő szerepet vitt, s ez által a legkényesebb, legbonyolultabb kérdéseket is képes volt megoldani, s majd mindig sikerre vezetett ott, hol a tulzások mindent elrontottak volna. Legragyogóbb példa erre a nemzetiségek és a Horvátországgal való kiegyezés kérdésének szerencsés megoldása.

Szónoklatának meggyőző hatalma, érveinek alaposága, határozott szabadelvűsége, helyes parlamentáris tapintata, s emberi s hazafiai jellemének fedhetlen tisztasága által ország-világszerte közbecsülést vívott ki s még elleneit is hódolatra készítetle.

Deák F. élete annyira egybeforrta a jog, törvény és igazság eszméjével, hogy a párizsi forradalom folytán egészen új fordulatot vett 1848-iki országgyűlés alatt gróf Batthyány Lajos, miniszterelnök csakis a közvéleménynek hódolt, midőn az igazságügyi tárca vitelével őt bízta meg, mint az igazságosság megtestesült példányképét. És ő szakértő férfiak segítségével a magyar törvénykezést s igazságszolgáltatást erélyesen kezdé újjászervezni. Ekkor a márcziusi törvények elmagyarázása s felreértése által fölzavart nép tömegesen kereste fel őt, s tekintélye, felvilágosító bölcs tanácsai-, s atyai bánásmódjának tulajdonítható az, hogy a nép követségei az igaz utra térítve s megnyugtatra mentek el tőle, s így ott, hol minisztériuma hivatalos helyisége volt, ő s Buda várában, Mátyás király mellő utódjaként szerepelt.

Ő mint miniszter keveset beszélt, s a miniszteri tanácsokban tartott beszédeit a mérséklet s előrelátás szelleme lengte át, a belháború véres küzdelmeitől távol tartva magát, személyes szabadságát, életét nem kockáztatá, s eltörléssel fenyegetett magyar alkotmányos szabadságunk s nemzetiségünk eltiprot jogainak helyreállítására tartá fen vezéri lángeszét.

A rémuralom szomorú korszakában az osztrák birodalmi kormány Deákot is megkísérté a maga részére csábítgatni, tanácsadás végett Bécsbe hívta meg, de ő mint Marius Karthágó romjain, nem mozdult helyéből, s nyugodtan várta be az események folyamánuk újabb fordulatát.

A solferinói békekötés s a régi conservatívpart ügyengeltése folytán 1860-ban az octóberi diploma kiadatván, a fővárosi értelmiség Pest belváros képviselőjévé Deákot választá meg, s midőn az 1861-iki országgyűlés megnyílt, minden szem a régi vezér prófétai arcvonásaira volt függesztve.

Sokan azt hitték, hogy Deák az alkotmányt csonkító octóber 20-iki diploma alapján is kész alkuba bocsátkozni; ő azonban elveinek biztos öntudatával s nyugodt lelkiismerettel lépett ki a küzdőterre, s remekül előadott, s fogalmazott indítvánnyal állt elé, melynek kiindulási pontja s végcélja nem egyéb: mint Magyarország 1848-iki törvényes önállás- s függetlenségének fentartása s az 1848-iki törvények helyreállítása.

Mindamellet, hogy beszéde inkább szöll az ész- mint a szívohez, s inkább a szenvédelek csillapítása mint fölzgatására volt számítva, érveinek fontossága, logikai következetessége – tiszta, szabatos szerkezeténél s azon higgadt, méltóságteljes, egyszerű de nemes és kiengesztelő modoránál fogva, mellyel elő volt adva, rendkívüli hatást eszközölt, s az egész művelt világot, még a felirat ellenzőit is csodálatra ragadá.

E válságos fordulatpontnál bizonyítá be Deák legfényesebben, hogy őszinte ragaszkodása a jog és törvényes igazsághoz soha egy perczig sem ingadozott, s az 1848-iki vívmányoknak ő a legerősebb támaszlopa.

A birodalmi kormány centralizáló törekvésének kivetett hálója e felirat által egy csapással szét volt tépve; s bár az országgyűlést feloszlatták, de azért a szilárd jellemű Deák által vezérelt nemzet kitartása végre mégis diadalmaszkodott elleneink fölött, s meghiúsítá a magyar szabadság, s nemzetiség megsemmisítésére kovácsolt terveket.

A provizórium behozatala ismét nyomasztólag hatott reánk s a tespedés súlya alatt már a 4-ik év virradt reánk, midőn az osztrák minisztérium zsoldjában volt bécsi hírlapok, röpiratok tulbuzgalmuk és tudatlanságukban szerencsénkire oly badar dolgokat irkáltak össze vissza Magyarország közügyeiről, történeti s közjogi viszonyairól, hogy már ezt a mi hallgatásra kárhözhatótt vezérünk is megsokalta s 1864-ben az időszaki sajtó utján alaposan megczáfolta, egészen összezuúzta azokat.

Ekkor mondá ki Deák azon nagy szót, hogy történelmünk példáin okulva, eltiprot alkotmányos jogaink helyreállítására nézve nem a macacs osztrák miniszterekben, hanem maga az uralkodó fejedelem mélybő belátásu bölcsessége- s lelkiismeretes igazságszeretetében kell bízunk; – és hogy a magyar alkotmány alaptörvényeinek fentartásától s a Lajtántuli országok alkotmányos szabadsága kifejtésétől függ a birodalom biztonsága is.

E nagy és igaz szó kimondása megrendítőleg hatott nemcsak hazánk, de az egész birodalom népeire, sőt maguk az uralkodó ház tagjaira is, s az eszük tisztázását s az egymáshoz való közeledést nagyban mozdította elő.

A bízalom e meleg nyilatkozatát a magyar nemzet vezérének ajkairól megérté az uralkodó fejedelem nemes szíve és bölcsessége, – s fővárosunkat több évi távollét után ismét látogatásával szerencsésítetté, minek üdvös eredménye lőn: Schmerling politikájának megbukása s a magyar országgyűlésnek egybehívása az 1848-iki törvények alapján.

Ez alkudozó országgyűlést az 1866-ik osztrák–porosz háború félbenschakítá, melynek ismert kimenetele jó vizet hajtott az egyezkedés malmára s a második felirat biztos sikerére.

A békekötés után ismét egybehívták a magyar országgyűlést, s a második független felelős magyar ministerium alakításával Deák tanácsára e szabadelvű párt egyik kitűnő tehetségű tagját, a külföld diplomatiai viszonyaiba már akkor is avatott gróf Andrássy Gyulát bízták meg, ki most már mint birodalmi államkanczellár s külügyér minden erejével oda működik, hogy az osztrák–magyar birodalom kívülről se legyen kitéve megtámadásoknak, s a béke védpaizsa alatt teljesen kifejthesse az élvezhesse az alkotmányos szabadság jótéteményeit.

A nemzet és fejedelem közt a jog és törvényesség alapján történt kiegyezés nagy művét a magyar alkotmány helyreállításában férfias önállóságot tanusított Ferencz József ő felsége magyar királyiá, s fölséges hitvese, Erzsébet magyar királynévá lett ünnepélyes megkoronázásával fejezték be, kik tényekkel bizonyították be, hogy nemzetünk iránt a legjobb indulattal viseltetnek. És az országgyűlés egyetértőleg a jóakarató nemzeti kormányral csakis ezután kezdhette meg nyugodt és üdvös törvényhozási munkálatait a reformok terén.

E kiegyezés létrehozásában legfőbb érdeme van Deáknak, ki az elnyomatás és szenvedés hosszú időszakai után nem véres fegyverrel, hanem a szellem és igazság hatalmával, a lehetőség számbavétele, a siker gyakorlati politikájával s a béke olajágának jótáptatú kicserélésével s rendíthetetlen hazafiai kitartásával eszközölte és vívta ki azon erős alapot, melyen hazánk, sőt az egész birodalom jóléte, nagysága, dicsősége s tartós boldogsága legbiztosabban fölépülhet.

Még azok is, kik Deák politikáját nem helyeslik, nem vonhatják kétségbe az ő lángeszét, tisztá szándokát, önzéstelen honszeretetét, soha senki személyét távolról sem sértő vagy gyanúsító önmérsékletét, minden nagyraavagyás nélküli pártatlan szerénységét, megvesztegethetetlen polgári, washingtoni jellemét. Ezek az ő legszebb érdemrendjelei, semmiféle hatalom és ellenség által el nem rabolható örökbecsű kincsei.

Most már a balközéppárt is mindinkább kibékül Deák közjogi politikájával, sőt a szélsőbalpárt is meghódolt az ő szellemi nagysága és méltatlanul gyanúsított szabadelvűsége előtt akkor, midőn a mult június 28-án tartott országos ülésben az állam és egyház közti viszonyok nagyfontosságú rendezését indítványba hozá, mi ha eszélyesen és méltányosan lesz elintézve, a magyar államot a régiebb osztrák kormányok által előidézett nagy bajából leginkább kisegítheti.

Ámde mi sem tanuskodik oly nagyban, oly fényesen Deák kiegyezési és békepolitikájának üdvös eredményeiről, mint az egész ország s az egyesült fővárosunk szembetűnő haladása, s különösen az 1873-iki bécsi világiállítás, melyben hazánk valahára ismét mint önálló ország szerepelt, s a tudomány, művészet s iparos szorgalom minden ágában kitűnő haladást tanusított nagyszámú magyar kiállítóink, a legműveltebb s hatalmasabb nemzetek sorában is becsülettel állották ki a vesenyt.

Nemcsak kiállítóink, de mindaz, ki hazánk jó hírve, hitele és dicsőségére tart valamit, büszke lehet e vívmányra, az e czéltől oly buzdítólag s erélyesen közreműködött kormányunk – s a bizottsággal együtt; – de leginkább büszke lehet arra Deák Ferencz, kinek kiegyezési s békepolitikája nélkül e nagyszerű eredmény, s az osztrák magyar birodalom különféle népfajai testvéries kibékülésének világra szóló ünnepe nem jött volna létre.

Jókay Mór Ferencz József 25 éves jubileumáról szólva, lapjában többek közt így nyilatkozott: »Magyarországnak oka van hálát adni az égnek, hogy az uralkodó nemes szívét, melyet önző tanácsadók, dőllyfős udvaroncok ifjui fogékonyságában oly messze eltávolítottak tőle, 25 év alatt ismét visszatértette hazánk legfelülőbb népéhez«. – Erre csak azt jegyzem meg, hogy okunk van ezért hálát adni nemcsak az égnek, hanem Deák F. messzelátó bölcsessége- s egyedül hona, nemzete boldogítására törekvő nagy lelkének.

Mindezeknél fogva mindnyájan, de különösen mi, elnyomott alkotmányos szabadságunk s nemzeti-ségünkért a legnehezebb időkben is bátran és önfeláldozással harczolt magyar trók, legnagyobb hálával

tartozunk Deák Ferencnek, ki a balsors által sújtottakról mindenkor atyailag gondoskodott. Nem hozok fel más, mint dicsőült nagy költőnk, Vörösmarty családjának általa eszközölt országos gyámolítását, mi nélkül nyugodalma sem volna most sírjában a Szózat hazafiúi kitartásra intő lánglelkű írójának.”

Ennyi a Felhívásnak az a része, amely tárgyszerűen, a nagy államférfiúnak kijáró magas-tos stílusban sorolja fel Deák érdemeit, úgy hogy a történelem eseményeibe ágyazva azokat, még hangsúlyosabbá teszi Deák politikai érzékenységét, az események logikáját felismerő, alapos elemzőképességét. Vahotnak sikerült nemcsak saját korában, de a XXI. század olvasója számára is emberközbe hozni Deák alakját.

A Felhívás második része – amelyet ugyancsak hiánytalanul közlünk – több kérdést is felvet, de ezekre majd csak a Vahot írás bemutatása után térünk ki. Így szól a továbbiakban a Felhívás:

„Én tehát nemcsak mint hazafi, hanem mint a legrégebb magyar írók egyike, kétszeres kötelességemnek tartom indítványba hozni azt: hogy az itt csak röviden elősorolható érdemekben megöszült nagy hazánkfia, Deák Ferenc 70-ik születése éve, és jogászi pályája felszázados, országgyűlési, vezéri pályája 40-ik éve örömmünnepté tartsuk meg országosan.

Mindenekelőtt tiszteljük és lepjük meg őt egy, érdemeihez méltólag rendezendő nagyszerű, művészeti becsű díszlelkkönyvvel, mely a bécsi világkiállításon pályanyertes díszművészeink remek munkája leendő, melyben Deák Ferenc, élet- és jellemrajza alólírt által bővebben kidolgozva, foglaland első helyet az ő koszorúzott arcképével, – s melyben a koronázási ünnepély rajza ő felségei képeivel, a kiegyezés nagyszerű allegorai rajzai, továbbá magyarországi törvényhozás, törvénykezés s közigazgatás, a hazai tudomány, irodalom, művészet, közoktatás, gazdaság, ipar, kereskedelem, közegészség és honvédelmi ügy legkitünőbb embereinek fotografiai arcképei az ünnepelt férfiú születése háza, s a rá-nézve oly kedves emlékü Zalamegye, a Balatonvidék legszebb s a főváros általa leginkább kedvelt pontjainak művészeti becsű rajzai lesznek beigtatva, a legjobb ízléssel összeállítva.

Ezen díszlelkkönyv, Deákalbum, tetemes kiállítási költségeinek fődözéséhez mindenki szabad tet-szése szerint megajánlandó összeg aláírásával s beküldésével járulhat, s még a legkisebb összeg aláírója-s beküldőjének neve, állása s lakhelye is be lesz igtatva, s minél többen fognak aláírni, s aláírókat gyűjteni, annál díszesebb lesz az album kiállítása, s az ünnepélyes átadás közölve leendő lapjainkban.

Aláírást nyitok egyszersmind ez alkalommal a már kész s művésziileg sikerült nagyszerű emlékmű-lapra, mely Deák legújabban köre rajzolt, élethű arcképét banérkoszorúval övezve a fővárosban megvá-lasztott országgyűlési képviselőtársai körében tünteti fel, mi az egész országunk iránytadó fővárosi ér-telmisége nagy többsége által követett bölcs politikájának legszebb győzelmét hirdeti. E nagyszerű kép, nemcsak az egyetértést, hanem a Buda és Pest Deák által is annyira pártolt törvényhatósági egyesülésé-nek legszebb emlékműlapja, az innár tettleg egyesült Budapest jelentős épületeinek rajzaival, alkot-mányos szabadságunk, önállásunk diadalmas nemlőjének védpaizsa alatt mindinkább fejlődő hazai tu-domány, művészet, gazdaság, ipar, kereskedelem allegóriái jelvényeivel díszítve.

Ezen már kész s több száz példányban kinyomtatott emlékműlap megrendelhető alólírtmál 2 forintjáv-al, (bolti ára 3 frt. leendő) előleges, vagy utólagos fizetés, postai utánvét mellett s minden 8 után tiszte-letpéldánnyal szolgálók a t. gyűjtőknek. A t. aláírók olvasható neveit, a pénzzel együtt, az alólírt kiadó-hoz bérmentesen kérjük beküldeni, ki a már kész példányokat vidékre postán s töretlen fogja a gyűjtők s megrendelőkhöz azonnal elszállítaini.

Ezen műlap tiszta jövedelméből Deák-alapítvánnyal szándékozom ez örömmünnepet megörökíteni a budapesti egyetemi joghallgatók segélyegyletének javára, sőt ha vállalatomat oly részvétellel karolja fel a t. közönség, mint egykor a losonczy Phönixet, melynek jövedelméből 4000 forintot alapítványoztam az oroszok által feldúlt derék magyar város köztintézeteire és a szegény tanulók ösztöndíjaira, – a vidéki jogász-segélyző egyletek is részesültni fognak ezen, a szegényebb sorsu joghallgatók gyámolítására szentelt alapítványból.

Egy Deák jubileumát csak is ily jótékony s hazafias célú alapítványokkal lehet méltólag megünne-pelni, s ha e megkezdő alapítvány hervének lesz sikere, – a pénz és díszalbum átadása után, a mivel előre nem volna illő nagy zajt ütni, – hírlap utján indítványozni fogom: misféle jótékony s hazafias célú alapítványokkal kell azt majd a mostani pénzülség elmúltával országosan megünnepelni s örökíteni.

A Deák-album és a Deák-emlékműlap aláíróinak nevei, állása és lakhelye egyaránt be lesznek igtatva a díszalbumba, s mindegyikre külön is lehet aláírni, s ki mindkettőre aláír, annak neve mint ünneplő és

egyszermind alapítványozóé két csillaggal lesz a díszemlékkönyvben megjelölve, s a t. gyűjtők nevei is különösen ki lesznek emelve.

Remélni tehet, hogy Magyarország értelmiségének zöme tömegesen fogja e szép alkalmat megragadni arra nézve, hogy az ünnepelt nagy férfiú iránti mély tisztelőle, hálája, érdemméltánylása s teljes bizalma nyilvánítását tettleg is kifejezhesse, és a Széchenyi István s több vezéri társa által gyökeresen reformálni kezdett, s 1848-ban egészen ujjaalakított ősi magyar alkotmány helyreállítója, lerombolt várnak fölépítője, a haza bölcs vezére, irányadója még életében a legmegnyugtatóbb tiszta hazafiúi öröm- és önértékeléssel tekinthessen majd végig iránta hálás kegyelettel viseltető tisztelőinek hosszú és díszes névsorán. A mely nemzet a maga nagy embereit hozzá méltóan tudja megbecsülni, az önmagát becsüli meg, ez által is illő, hogy a legigazságosabb magyar embernek valahára ily uton is, mindenekelőtt pedig az irodalom, művészet, és emberbaráti szeretet útján, igazságot szolgáltatassunk.

Minél gyorsabban fognak az aláírások beérkezni, annál hamarabb lesz szerencsénk a díszalbumot az ünnepelt férfiúnak, a Deák-alapítványt az illető segélyegyletnek átadni, mi annak idejében hírlapok útján is közzé lesz majd téve.

Megülve majd országosan is e nagyszerű örömmünnepet, szívből kívánjuk mindnyáján: a gondviselés még sokáig tartsa meg s éltesse Deák Ferenczet hazánk, nemzetünk s az egész emberiség javára!

Vahot Imre,

kiadó,

Budapest, Pest-belváros,

Zöldfa-utca 25 sz., földszint, 2-ik ajtó.”

Az egyértelmű, hogy ez a második rész – mai szóval élve -- reklám, propagandaszöveg.

Mint jeleztük, több kérdést is felvet a felhívásnak ez a része. Ezek közül talán a legfontosabb, hogy miért 1874. január 28-án fogott tollat a kezebe Vahot Imre, amikor Deák 70. születésnapja 1873. október 17-én volt? A születésnapról mind az ország vezető politikusai, mind a sajtó a maga idejében tisztességesen megemlékezett. Az igaz, hogy akkor még nem merült fel senki részéről „díszemlékkönyv” megjelentetése, sem „emlékműrajz” elkészíttetése, sem alapítvány tétele, hiszen – már akkor is – mindezekre az érdemes személy elhunytá után került sor általában.

Deákról, és mindenki más érdemes férfiúról, és asszonyról számtalan körjáz jelent meg már életükben is, de ez akkor éppen csak aranyít jelentett, mint manapság a fényképekkel illusztrált újságcikk. Legkítűnőbb rajzolóik sora készített ebben az időben rajzokat az újságok számára, így aki akarta – Deák arcképéről is, – akár egész gyűjteménye lehetett.

A Felhívás második részének van egy erőltetett, mindent egybezsúfoló szándéka és ez nagyon jól kiolvasható, kielemezhető a sorokból.

További kérdés az is, hogy vajon miért önmagát tartotta Vahot Imre a legalkalmasabbnak arra, hogy Deák Ferenc „élet- és jellemrajzát kidolgozza”? Kítűnő történészek sorából lehetett volna e feladatra választani! A deáki-életmű – mint tudjuk – 1874-ben lényegében már lezárult, történészi értékelésre is sor kerülhetett volna.

A kérdésekre, a felhívás mellé csatolt levél adja meg a választ. E levélben, melyet a miniszterelnöknek címzett, azt írja Vahot, hogy „azon esetben, ha indítványom a magas kormánynál helyeslésre talál, kegyeskedjenek azt a nagyméltóságú Minister urak – maguk körébe tartozó – fővárosi s vidéki hivatalos közegek figyelmébe s pártfogásába ajánlani, s ily uton ajánlott felhívásomnak mikor, hova és kikhez leendő köröztetését velem tudatni ...” Eléggé naív kérés volt ez már a XIX. században is!

Ezek után Vahot megmagyarázza, hogy miért éppen most gondolt a felhívás kibocsájtására: „Deák F. 1803. október 17. születvén, születése 70-ik éve jubileumát már tavál is meg lehetett volna tartani, de mivel az ez évi október hó közepéig még bármikor megünnepelhető, véleményem szerint czélszerűbb lesz azt 6 Felsége 25 éves jubileuma után országosan megtartani, mi tavaszkor, ha majd kiléphet a szabadba, [ti. Deák Ferenc – TB] hosszabb betegségből történt szerencsés felgyógyulásának is örömmünnepe leendőne.” Eléggé szokatlan indoklás a születésnapj ünnepségek elhalasztására. Az pedig teljes képtelenségnek tűnik, hogy a születésnapot Ferenc József uralkodása 25. évfordulójával kössék össze. Ha valami ellen, akkor éppen ez ellen tiltakozott volna Deák Ferenc, aki minden vele kapcsolatos ünnepeltől – alkatából következően – viszolygott.

A levél következő része árulja el valójában, hogy miért is akkor kerülne sor a jubileumi évfordulók megünneplésére, amikor azt Vahot javasolta. Ezt írta: „*És hogy bármily esetben is alaposan, tüzetesen, s az anyagi gondok nyomasztó terhe nélkül megírhassem Deák F. és ő elvei alapján folyton üdvös reformokat eszközölő jeles állam- és kormányférfiünk közreműködésének történetét, s nyugodtan fejezhessem be érdekes politikai s társadalmi emlékirataimat, hazafiúi bizalommal bátorkodom fölkérni a nagyméltóságú m. k. Ministeriumot, hogy az országgyűlés által ismét megszavazott 200.000 forintnyi rendelkezési alapból általam két évig élvezett, s tavál april végén hihetőleg takarékosági szempontból beszüntetett 600 forint évi segélyezésemet ismét folyóvá tenni – s az elmaradt segélyezési összeget, vagy legalább felét kiadatni kegyeskedjék számomra, ki mint veterán magyar író elnyomatással fenyegetett nemzetiségünk megóvása – fentartásáért a legnehezebb időkben is bátran küzdöttem s nyelvünk, irodalmunk és hazai műveltségünk érdekében mindenemet feláldozván, – e segélyezés most rám s jobb sorsra érdemes családomra nézve valódi életkérdésnek tekinthető.*”

Távol álljon tőlünk, hogy elítéljük Vahot Imrét azért, hogy segélykérelmét, annak indokoltságát vagy indokolatlanságát összekössük a szokatlan időben és szokatlan módon megfogalmazott felhívással. Mindenesetre a sorok önmagukért beszélnek. Az nyilvánvaló, hogy Vahot az 1874. évi költségvetést megismerve, és abban a 200.000 forint rendelkezési alap újbóli megszavazását felfedezvén írta meg a felhívást és javaslatát. A miniszterelnöki hivatal is azt olvasta ki a sorokból, hogy a segélykérelem a fontosabb és a többi inkább csak körítés.

1874. február 13-án kelt válaszlevelében a miniszterelnöki hivatal ezt írta:

„Tisztelt Uram! Miniszterelnök úr Ő nagyméltóságához benyújtott folyamodványa, melyben 600 ftnyi évi segélynek folyóvá tételéért esedezik, van szerencsém Önt tudósítani, mi szerint ő exellentiaja bármennyire méltányolja egy részt a hazai irodalom körül szerzett sok évi érdemeit, másrészt bármennyire részvétellel viseltetik mostani sajnós állapota iránt, jelenleg nem rendelkezik oly összeggel, melylyel kérelmének eleget tenni képes volna!”

Ennyi volt a válasz, semmi több! Szlávny miniszterelnök láttamozta a fogalmazványt, de aláírni már csak miniszteri tanácsosa írta alá az elküldött levelet.

A felhívásról, az évforduló megünnepléséről, az emlékkönyvről és az alapítványról egyetlen szó sem esett.

Ez lett Vahot Imre író, szerkesztő beadványának és felhívásának a sorsa. Sajnálatos, hogy egy nehéz sorba jutott magyar író kénytelen volt ilyen – nincs alapunk kétségbe vonni – őszintének tűnő felhívás megfogalmazásába csomagolni egyéni gondját. Biztos, hogy ha a segélyt megkapja, elkészül a Deák életrajz is! De sajnós a terv nem vált valóra.

Tóth Béla

Deák Ferenc és Mészáros Lázár szobra Dombóváron